

БОЛГАРСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ ПІВДЕННОЇ БЕССАРАБІЇ НАПРИКІНЦІ XVIII – У ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XIX ст.

У статті розкрито етапи та особливості колонізації болгарами Південної Бессарабії наприкінці XVIII – у першій третині XIX ст., проаналізовано політику російського уряду щодо болгар-переселенців.

Ключові слова: болгарська колонізація, Південна Бессарабія, задунайські переселенці, болгарські поселення.

У першій половині XIX ст. на території Південної Бессарабії склався доволі строкатий національний склад, який відрізнявся від центральної та північної частин регіону. Причиною цього була колонізація краю представниками різних етносів, у тому числі болгарського. Залишаючи Османську імперію наприкінці XVIII – на початку XIX ст. внаслідок тяжкого соціально-економічного й політичного становища та національно-визвольної боротьби, болгари поселилися в Південній Бессарабії, здійснивши значний вплив на соціально-економічні та етнокультурні процеси в регіоні.

Проблемі переселення болгар на територію Бессарабії наприкінці XVIII – у першій третині XIX ст. присвячено чимало досліджень. Питання болгарської колонізації розглядалися в працях українських та російських дореволюційних дослідників А.О. Скальковського [25], О.І. Зашука [7], М.В. Лашкова [17], М.С. Державіна [6], болгарського історика І. Тіторова [26]. В радянській історіографії цю проблему вивчали І.І. Мещерюк [19; 20], С.Б. Бернштейн [3], В.С. Зеленчук [8], В.М. Кабузан [10] та інші. Заселення болгарами території Бессарабії висвітлюється в роботах сучасних вітчизняних, російських, болгарських та молдавських науковців, зокрема І.І. Грека, М.М. Червенкова [5], М.Д. Руссева [4], К.К. Калчева [12], Г. Казанджисєва [11], О.В. Белової [2], О.М. Машкіна [18], О.А. Бачинської [1]. Незважаючи на досить вагомий науковий доробок у дослідженні болгарської еміграції до Південної Бессарабії, деякі аспекти цієї проблеми потребують подальшого вивчення, а саме питання про чисельність болгар, які переселялися до цього регіону після російсько-турецьких війн 1806–1812 та 1828–1829 років.

Метою дослідження є висвітлення процесу заселення болгарами території Південної Бессарабії наприкінці XVIII – у першій третині XIX ст., його етапів та особливостей, а також політики російського уряду щодо задунайських переселенців.

Початок болгарської колонізації до Бессарабії був пов'язаний з російсько-турецькими війнами 1768–1774 та 1787–1791 рр., під час яких на боці Росії в добровільних військових формуваннях брали участь болгары. Після завершення цих війн частина добровольців залишилася на території Бессарабії. Зокрема, після війни 1768–1774 рр. на півдні Бессарабії, переважно в містах, поселилося близько 2 тис. болгар та гагаузів [8, с. 67]. У цей період на землях, що були зайняті російськими військами, з'являлося багато болгарських купців, ремісників та селян, які селилися в містах

Будинок болгарина-переселенця XIX ст.

Джерело: Зеленчук В. С. Население Бессарабии и Приднестровья в XIX в.: (Этнические и социально-демографические процессы) / Валентин Степанович Зеленчук. – Кишинев: Штиинца, 1979. – С. 188.

(Кишиневі, Ізмаїлі, Кілії, Рені, Бендерах, Акермані), в молдавських селах та в колишніх ногайських поселеннях. За різними даними, на початку XIX ст. у Південній Бессарабії, проживало від 6 до 8 тис. болгар та гагаузів [2, с. 87; 8, с. 68].

Новим етапом болгарської колонізації стала російсько-турецька війна 1806–1812 рр., під час якої значна кількість болгарських сімей переселилась на територію, що була зайнята російською армією. В результаті в Південній Бессарабії з'явилися нові болгарські поселення: Долукіой (с. Багате Ізмаїльського району, 1806 р.), Кубей (с. Червоноармійське Болградського району, 1809 р.), Курчи (с. Виноградівка Болградського району, 1811 р.), Каракурт (с. Жовтневе Болградського району, 1811 р.) [9, с. 384-386]. Загалом у цей період до Бессарабії переселилося близько 3 тис. болгар [8, с. 185]. На відміну від перших болгарських колоністів, яких називали «старими», ця частина поселенців стала йменуватися «новими болгарами».

26 квітня 1811 р. у Бухаресті головнокомандувач Молдавської армії М.І. Кутузов підписав звернення до задунайських переселенців, за яким їм обіцялося звільнення на три роки від земських податків та повинностей. За ініціативою М.І. Кутузова було утворено комітет для ведення справ, пов'язаних з переселенням та управлінням колоніями на чолі з дійсним статським радником А.Я. Коронеллі [24, с. 159].

Уклавши в 1812 р. Бухарестський мирний договір з Туреччиною, Російська імперія приєднала Бессарабію, яка на той час була розореним та малозаселеним краєм (чисельність населення складала близько 240 тис. осіб [3, с. 50]). Прагнучи зміцнити своє становище на новій території

та створити соціальну опору в особі іноземних колоністів, російський уряд розпочав освоєння південнобессарабських степів.

З 1812 по 1818 рр. чисельність задунайських переселенців у Південній Бессарабії значно зросла. За даними В.М. Кабузана, станом на 1816 р. до цієї території прибула 5 971 сім'я (більше 27,5 тис. чол.). Частка болгар та гагаузів серед задунайських переселенців становила 78,3% [10, с. 33]. У 1818 р. в Ізмаїльському, Акерманському та Бендерському повітах проживало 19 329 болгар (або 21,5% загальної кількості населення). Переважно вони селилися в Ізмаїльському повіті (в 1818 р. їх чисельність складала 16 941 чол., або 38% населення повіту). Протягом 1818–1827 рр. питома вага болгар та гагаузів в Ізмаїльському повіті зросла з 38 до 41,6%. В Акерманському повіті частка болгар складала лише 6,5% [10, с. 36]. М.С. Державін вказував, що до 1819 р. на південь Бессарабії переселилося 6 532 болгарські сім'ї (або близько 24 тис. чол.) [6, с. 10].

Внутрішнє оздоблення болгарського будинку в с. Чишма-Варуїта

Болгарський будинок в с. Чишма-Варуїта

Джерело: Берг Л.С. Бессарабия: Страна – люди – хозяйство / Лев Семенович Берг. – Петроград: Огни, 1918. – С. 129.

Під час війни та в перші повоєнні роки переселення до Бессарабії мало стихійний та неорганізований характер. Указом від 22 березня 1818 р. для управління колоніями було засновано Піклувальний комітет про іноземних поселенців Південного краю Росії на чолі з Іваном Микитовичем Інзовим (з 1820 р. він був повноважним намісником Бессарабської області). Місцем перебування Комітету спочатку стало м. Катеринослав, а невдовзі його було переведено до Кишинева. На прохання бессарабських болгар І.М. Інзов клопотав перед російським урядом про зарахування їх до категорії колоністів.

29 грудня 1819 р. було видано Указ Сенату «О поселении болгар и других задунайских переселенцев, с присовокуплением ведомости округам назначаемым для поселения их» [23, с. 517-520], в якому визначалося їх соціально-економічне та правове становище, а також адміністративний устрій колоній. Згідно з Указом задунайські переселенці були зрівнені в правах з іноземними колоністами новоросійських губерній. Крім того, «старі» переселенці на 3 роки, а «нові» – на 7 років звільнялися від податків та рекрутського набору. Вони мали право займатися внутрішньою та зовнішньою торгівлею, а також право вільного переходу до інших станів. Згідно з Письмовим актом міністра внутрішніх справ В.П. Кочубея від 12 березня 1820 р., кожна сім'я отримувала 60 десятин землі у вічне користування без права купівлі-продажу [2, с. 97].

Згідно з Указом 1819 р. було встановлено новий адміністративний поділ бессарабських колоній на чотири округи: Прутський, Кагульський, Ізмаїльський та Буджацький, які були підпорядковані Бессарабській конторі іноземних переселенців при Піклувальному комітеті. Для нагляду за колоніями була введена посада Товариша Старшого Члена Бессарабської контори. Ним став ротмістр Дмитро Ватікіоті, який ще за часів російсько-турецької війни 1806–1812 рр. очолював «Земське болгарське військо», а після її завершення був піклувальником бессарабських болгар. Саме на його честь було назване село Дмитрівка (Болградський район, 1821 р.), засноване болгарськими та гагаузькими переселенцями.

Управління болгарськими колоніями, крім Піклувального комітету та Бессарабської контори, здійснювалося органами місцевого самовря-

Будинок Інзова
в Кишиневі
Джерело:
Батюшков П.Н.
Бессарабия:
Историческое
описание / Помпей
Николаевич
Батюшков. – СПб.:
Тип. высочайше
утв. т-ва «Обще-
ственная польза»,
1892. – С. 137.

Портрет І.М. Інзова

Джерело:
<http://ru.wikipedia.org>

дування: окружними й сільськими наказами. На рівні округів керівництво виконувалося окружним наказом, до складу якого входили окружний староста та два засідателя. Сільські накази підпорядковувалися окружним та складалися з виборного, двох старост та писаря. Повноваження цих органів були досить широкими: вони займалися господарськими та фінансовими питаннями, благоустроєм колоній, збором поземельної податі, відали народною освітою й охороною здоров'я, розквартируванням війська тощо.

Карта Бессарабської області 1821 р.

Джерело: Географический атлас Российской империи, Царства Польского и Великого княжества Финляндского / Сост. В. П. Пядышев. – СПб.: Военно-топографическое бюро, 1823. – 70 листов.

На карті римськими цифрами I-IV позначено округи Бессарабської області: Прутський, Кагульський, Ізмаїльський та Буджацький

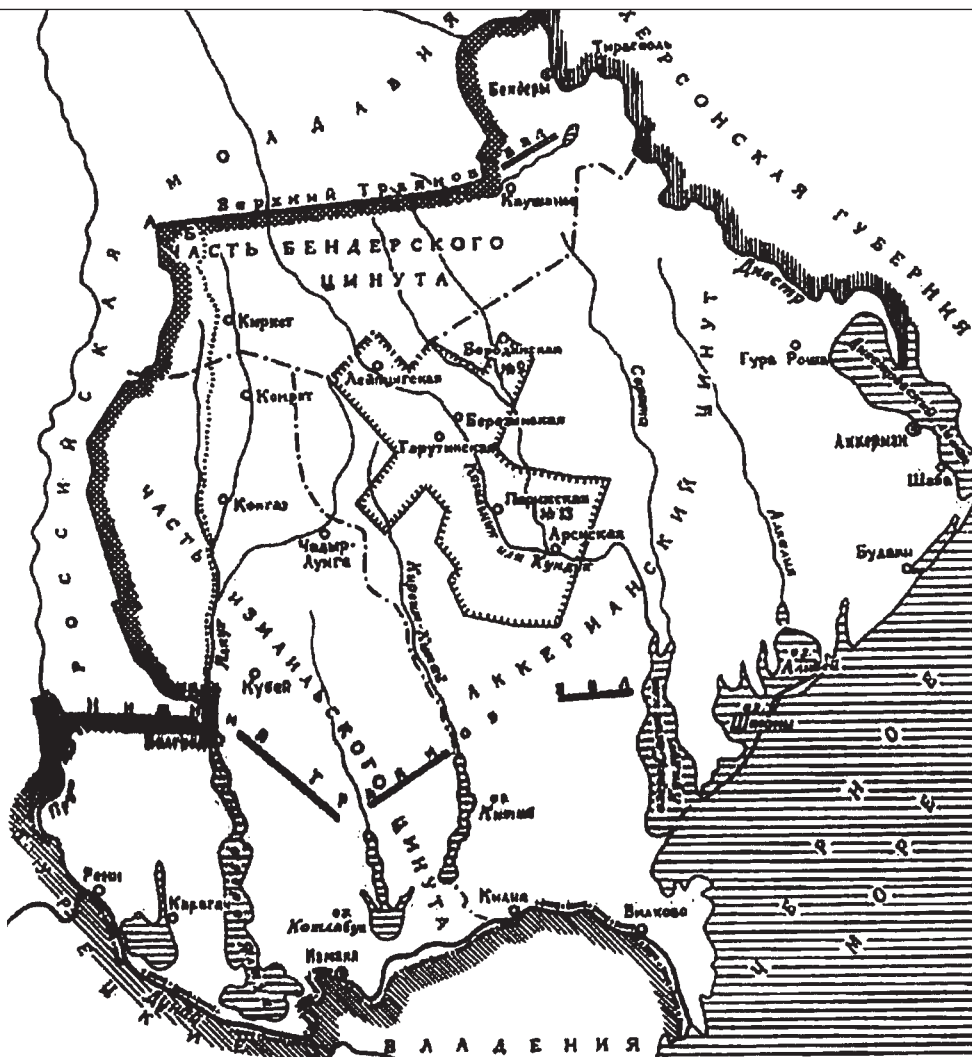
Адміністративним центром задунайських колоністів стало село Ізмаїльського округу Табаки (1812 р.), яке за пропозицією болгар було перейменовано на Болград. Однак за ініціативою І.М. Інзова на березі лиману Ялпуг (в 5 км на південь від Табаків) в 1821 р. почали будувати

нове поселення Болград. В 1823 р. туди вже переїхала адміністрація, а селу повернули старе найменування Табаки.

Болгари переселялися компактними групами та селилися на одному місці, що пояснює, на думку С.Б. Бернштейна, діалектичну стійкість

Карта Буджака
1820 р.

Джерело:
Зеленчук В. С.
Население Бессарабии
и Приднестровья
в XIX в.: (Этнические
и социально-демографические
процессы) /
Валентин Степанович
Зеленчук. – Кишинев:
Штиинца,
1979. – С. 169.

Граница Буджака

Граница земель, захваченных помещиками

Граница земель «варшавских колонистов»

Граница цинутов

болгарських говорів у нових поселеннях Бессарабії [3, с. 51]. Це дозволило дослідникам визначити райони та населенні пункти, звідки походили колоністи.

Більшість переселенців емігрувало з Північно-Східної Болгарії. Болгари із Шуменського округу поселились у чотирьох селах: Чишма-Варуїта (с. Криничне Болградського району, 1813 р.), Бабель (с. Озерне Ізмайльського району, 1812 р.), Анадол (с. Долинське Ренійського району) та Кубей. Основна маса переселенців прибула з Добруджі, одна частина яких осіла в містах, друга – поселилася на землях молдавських поміщиків, а третя – заснувала в 1811–1814 рр. низку сіл, переважно на місцях колишніх татарських поселень. Зокрема, в цей період ними були засновані села Курчи, Каракурт, Карагач (с. Нагірне Ренійського району, 1812 р.), Імпущіта

(с. Владичень Болградського району, 1812 р.), Тараклія (1813 р.), Чійшія (с. Городне Болградського району, 1813 р.), Ташбунар (с. Кам'янка Ізмайльського району, 1814 р.), Болбока (с. Котловина Ренійського району, 1814 р.) та інші. Ймовірно, до цієї ж групи належали колоністи, що поселилися в 1806 р. у с. Джурджулешти. Пізніше до цього села прибули мешканці Слівенського округу. Слівенський говір присутній також у с. Табаки [3, с. 52].

Серед болгар-переселенців були вихідці з Південної Болгарії. Саме вони заснували села Кодкитай (с. Острівне Арцизького району, 1817 р.), Шикирлі-Китай (с. Суворово Ізмайльського району, 1819 р.), Троян (с. Старі Трояни Кілійського району, 1819 р.) та Кайраклію (с. Лощинівка Ізмайльського району, 1821 р.). Серед емігрантів була велика група шопів (болгар із Західної

Болгарії), які поселились в с. Тараклія разом з вихідцями з Північно-Східної Болгарії, після чого це село отримало назву Шоп-Тараклія.

Чимало болгар під час колонізації переїхало до бессарабських міст. Як зазначав А.О. Скальковський, у 1819 р. кожний четвертий житель Кишинєва був болгариним [25, с. 19]. Вони зайняли частину міста, що називалася «Булгарією». В 1819 р. в Ізмаїлі проживало 404 болгарські сім'ї, в Рені – 194, в Акермані – 70, у Кілії – 18 [18, с. 20]. Після Указу 1819 р. за розпорядженням І.М. Інзова задунайським поселенцям, що проживали в містах, були надані земельні наділи під улаштування колоній. У результаті з 1820 р. розпочалося їхнє переселення з міст у нові села. Так, велика група болгар з Ізмаїла на чолі зі стариком Бано утворила в 1821 р. с. Баннівку (Болградський район). У 1822 р. кишинівські болгари (244 сім'ї) заснували с. Задунаївку (Арцизький район), а група болгар з Акермана поселилася в колишньому татарському селі Ескі-Кубей, яке на честь І.М. Інзова назвали Іванівкою (с. Нова Іванівка Арцизького району).

Болгари Бессарабії. 1837 р.

Джерело: Зеленчук В. С. Население Бессарабии и Приднестровья в XIX в.: (Этнические и социально-демографические процессы) / Валентин Степанович Зеленчук. – Кишинев: Штиинца, 1979. – С. 66.

Після укладення Бухарестського договору в містах та селах Бессарабії поселилися болгарські волонтери, що брали участь у російсько-турецькій війні 1806–1812 рр. на боці російської армії. Але домогтися обіцяних прав та пільг їм вдалося не скоро. Лише в 1824 р. волонтерам було надано земельні наділи на ділянках Редой та Бабей Акерманського повіту в розмірі 30 десятин на родину [1, с. 285; 2, с. 100]. При цьому їх було зараховано до стану «бессарабських корінних мешканців», що повинні були сплачувати податки та виконувати земські повинності.

Внаслідок першої хвилі болгарської колонізації в першій чверті XIX ст. західна частина Буджаку була в основному заселена задунайськими переселенцями. Офіційно ця територія називалася «Нова Булгарія» [2, с. 99]. Згідно з докладом міністра внутрішніх справ, що було надано імператору Олександрю I у січні 1823 р., територія Бессарабії була вже поділена на п'ять округів. Замість Буджацького округу було створено два нові: Верхньо-Буджацький та Нижньо-Буджацький, з певним перерозподілом сіл між всіма округами. В кожному з п'яти округів було від 9 до 15 сіл, а в селі – від 37 до 340 дворів. У центрі болгарської колонізації – селі Болград – було 823 двори. Загалом, за даними І.І. Мещерюка, в болгарських колоніях Бессарабії станом на 1822 р. нараховувалось 6 615 дворів [20, с. 17].

На початку 20-х рр. XIX ст. приплив болгарських переселенців до Південної Бессарабії дещо зменшився. Нова хвиля колонізації розпочалася внаслідок російсько-турецької війни 1828–1829 років. Побоюючись розвитку національно-визвольного руху балканських народів, російський уряд прагнув не допустити масової участі болгар, у тому числі бессарабських, у війні. Незважаючи на це, болгари з початку війни здійснювали опір османським військам. У свою чергу, турецька влада прибігала до руйнування болгарських селищ, виселення населення, вилучення продовольства. Внаслідок таких заходів особливо постраждало населення Північно-Східної Болгарії.

В цей період зазнала змін політика російського уряду щодо болгарської колонізації. Зокрема, міністр фінансів Є.Ф. Канкрін зазначав, що переселення болгарського населення було не вигідно для Росії, адже воно вимагало значних коштів [2, с. 109]. Новоросійський генерал-губернатор та намісник Бессарабської області М.С. Воронцов планував організувати переселення до Бессарабії матросів, кораблебудівників

Болгарська колонія Курчі Ізмаїльського повіту

Джерело: Зеленчук В. С. Население Бессарабии и Приднестровья в XIX в.: (Этнические и социально-демографические процессы) / Валентин Степанович Зеленчук. – Кишинев: Штиинца, 1979. – С. 169.

та ремісників з портових міст Болгарії, а також торговців та виноробів, тобто представників тих професій, яких не вистачало в регіоні [2, с. 105]. Однак ця політика не мала успіху, адже основна маса болгар-емігрантів була хліборобами. Незважаючи на нові пільги (звільнення на 10 років від податків та рекрутської повинності), що надавалися переселенцям, які б погодилися перейти до стану матросів та кораблебудівників, серед переселенців таких майже не було.

Болгари, які емігрували за часів війни, переважно були поселені в Одещині, Катеринославщині та Криму. До Бессарабії, за даними І.І. Мещерюка, прибуло лише кілька сотень болгарських сімей [19, с. 75].

2 вересня 1829 р. між Російською та Османською імперіями було відписано Адріанопольський мирний трактат, за умовами якого Болгарія так і не отримала автономії, а всі завойовані російськими військами болгарські землі поверталися до Туреччини. За статтею XIII договору передбачалася амністія всім тим, хто брав участь у військових діях проти Османської імперії. Вони мали право переселитися зі своєю сім'єю та рухомим майном до іншої країни протягом 18 місяців. Крім того, таким правом могли користуватися піддані обох держав, що проживали на землях, які поверталися до Туреччини або переходили до Росії [22, с. 111]. Таким чином, це сприяло зростанню чисельності болгарських емігрантів, які могли легально переходити під юрисдикцію іншої країни.

Відразу після підписання миру розпочався масовий потік дунайських переселенців до Російської імперії та Дунайських князівств. Найбільша кількість болгар емігрувала із сіл Південно-Східної та Північно-Східної Болгарії, зокрема зі Слівенського, Ямбольського, Бургаського, Варненського та Стара-Загорського округів. Багато населення виїхало з болгарських міст Слівена, Ямбола, Карнобата, Бургаса, Шумена, Варни та ін. Протягом 1829–1830 рр. болгарські землі залишило близько 130 тис. осіб зі 150 населених пунктів [19, с.100].

З вересня 1829 р. по березень 1830 р. до Бессарабії прибуло близько 280 сімей, а в квітні 1830 р. – ще 107 болгарських сімей [10, с. 44]. Проте основна хвиля переселення відбулася із середини квітня по серпень 1830 р. Організатором еміграції болгар став лікар І. Селімінський та мешканці м. Слівена. З російського боку керівництво болгарським переселенням знаходилося в руках головнокомандувача 2-ї армії генерала І.І. Дібіча. Для здійснення контролю за виконанням ст. XIII Адріанопольського договору та для захисту інтересів болгарського населення до м. Слівена прибув російський консул Г.В. Ващенко.

Встановити точну кількість болгар, що приїхали до Південної Бессарабії в цей період, досить важко. З одного боку, частина емігрантів, які отримали білети на переселення до Бессарабії, не доїхала до місця майбутнього поселення й залишилася в Дунайських князівствах,

з іншого – багато осіб виїжджало взагалі без білетів. Крім того, частина документів, у яких містились дані про переселенців, не збереглася. І.І. Мещерюк, досліджуючи документи штабу 2-ї армії, зазначає, що чисельність болгар, які отримали право на переселення до Бессарабії, становила 61 580 осіб [19, с. 94]. Проте в донесенні М.С. Воронцова імператору Миколі I у вересні 1830 р. вказувалось, що до цього краю переїхало 51 150 чол., а в іншому повідомленні говорилось про 50 тис. переселенців [19, с. 95]. В.С. Зеленчук вважає, що до Бессарабії в цей період емігрувало близько 50 тис. болгар та гагаузів [8, с. 188]. Г. Казанджигієв пише про переселення близько 60 тис. чол. [11, с. 97]. І.Ф. Грек та М.М. Червенков зазначають, що до Бессарабії протягом 1829–1830 рр. переїхало близько 53 тис. осіб, причому переважна більшість (51 500 чол.) переправилась через Сатуновський карантин [5, с. 21]. За даними В.М. Кабузана, до середини 1831 р. до Південної Бессарабії прибуло близько 39 тис. чол. [10, с. 44]. Отже, незважаючи на різні дані дослідників, незаперечним залишається факт масового переселення болгар до Південної Бессарабії, в результаті якого їхня чисельність зросла більше ніж в два рази.

Масова колонізація Бессарабії задунайськими переселенцями призвела до змін у системі управління колоніями. В 1832 р. було створено Управління задунайськими переселенцями, що увійшло до складу Піклувального комітету. До 1844 р. його керівником був М.Г. Бутков. У 1833 р. зазнав змін адміністративний устрій колоній: Кагульський та Прутський округи було об'єднано в один Кагульсько-Прутський округ. Крім того, змінився розмір земельного наділу, який надавався колоністам, адже для розміщення великої кількості переселенців не вистачало фонду вільної казенної землі. За пропозицією І.М. Інзова, «старі» колоністи погодились поступитись по 10 десятин землі на користь «нових» поселенців. Отже, земельний наділ з цього часу становив 50 десятин на сім'ю. Проте рівномірного розподілу землі досягти так і не вдалося: в деяких селах земельний наділ був значно менше встановленої норми (Долукіой – 36,5 дес., Імпущіта – 33,4 дес., Сатунов – 29 дес., Болград – 23,7 дес., Табаки – 16 дес.) [20, с. 25-27].

Більша частина задунайських переселенців розселилася в болгарських селах, що були засновані попередньою хвилею колоністів. У результаті кількість населення в цих селах суттєво

зросла. Так, станом на 1832 р. у Болграді проживало 1010 сімей, з яких 659 – переїхали протягом 1829–1830 рр. «Нові» колоністи переважали за чисельністю в поселеннях Табаки (104 зі 148 сімей), Нові Трояни (89 зі 149), Дермендере (93 зі 105), Кайраклія (88 зі 110), Іванівка (86 зі 135), Задунайівка (92 зі 124), Баннівка (89 зі 134), Финтина-Дзінілор (с. Кирнички Ізмайльського району) (126 зі 163) [19, с. 139–141].

У результаті другого масового переселення було засновано нові болгарські поселення. При цьому, одні були розташовані на території, що знаходилась у віданні Управління задунайськими поселенцями, а інші – на казенних землях Акерманського повіту, що також були передані до відання Управління. Протягом 1828–1834 рр. у Південній Бессарабії з'явилося 26 нових сіл (у Нижньо-Буджацькому окрузі – 17, у Верхньо-Буджацькому – 6, в Ізмайльському – 3) [19, с. 148]. Серед них: Главан (с. Главані Арцизького району), Бургуджі (с. Виноградівка Арцизького району), Давлет-Агач (с. Делень Арцизького району), Селіюгло (с. Холмське Арцизького району), Вайсал (с. Василівка Болградського району), Пандаклія (с. Оріхівка Болградського району), Голиця (Болградський район), Хасан-Батир (с. Виноградне Болградського району), Камчик (с. Зоря Саратського району), Кулевча (Саратський район), Чумлекіой (с. Виноградівка Тарутинського району), Дюльмен (с. Ярове Тарутинського району), Купоран (с. Рівне Тарутинського району), Ісерлія (с. Вільне Тарутинського району), Дельжилер (с. Дмитрівка Татарбунарського району), Новий Карагач (с. Вишневе Татарбунарського району), Ескіполос (с. Глибоке Татарбунарського району) та ін.

Близько половини задунайський переселенців були мешканцями болгарських міст, частина яких оселилася в містах Бессарабії. Однак встановити їх точну чисельність досить важко. Враховуючи те, що багато болгарських купців та ремісників, які заявили про бажання переселитися до Бессарабії, залишалися в містах Дунайських князівств, їх кількість була значно меншою, ніж за даними офіційної документації. Як вказує І.І. Мещерюк, з 15–16 тис. городян, які прибули до Бессарабії, близько 3–4 тис. поселилось у Кишиневі, Акермані, Ізмаїлі та Рені, й приблизно така ж кількість – у болгарсько-гагаузьких селах. Невелика частина виїхала за межі Бессарабської області. Основна маса городян-переселенців повернулася до Болгарії або розселилася в містах

Дунайських князівств внаслідок поганої організації їхнього прийому та улаштування в містах Бессарабії [20, с. 162].

На початку 1831 р. потік болгарських колоністів до Бессарабії майже припинився. З 1832 р. розпочалася масова рееміграція болгарського населення, яка тривала до 1834 р. Вона була викликана, по-перше, невдоволенням з боку болгарських переселенців політикою російського уряду, який не зміг виділити новим колоністам земельну ділянку тих розмірів та якості, які були необхідні для ведення господарства, та забезпечити належні умови проживання в містах. По-друге, на рееміграцію вплинули неврожаї 1832–1834 рр. й епідемії чуми та холери. Дані про чисельність болгар, які залишили Бессарабію також різні. Зокрема, І.І. Мещерюк зазначає що, в цей період до Болгарії та Дунайських князівств переїхало 18 840 задунайських переселенців [20, с. 197], а В.М. Кабузан – 20 839 осіб [10, с. 47]. Таким чином, майже половина бол-

гар-емігрантів, що прибули до Бессарабії після російсько-турецької війни 1828–1829 рр., залишила цю територію.

Станом на 1835 р. загальна чисельність болгарського населення Бессарабії складала 57 154 особи [2, с. 116]. Болгари проживали у 83 колоніях, кількість яких не змінилася до 60-х рр. ХІХ ст.

Отже, болгарська колонізація до Південної Бессарабії розпочалася з кінця ХVІІІ ст., а в першій третині ХІХ ст. набула масового характеру. Дві великі хвилі переселення болгар були викликані російсько-турецькими війнами 1806–1812 та 1828–1829 рр. Болгарській колонізації Південної Бессарабії сприяв російський уряд, який надав задунайським переселенцям статусу іноземних колоністів, значні пільги та земельні ділянки для ведення власного господарства. В результаті болгарські емігранти розселилися в містах та молдавських селах, а також заснували багато поселень, здійснивши тим самим значні зміни в національному складі регіону.

Джерела та література

1. Бачинская Е. Болгары в казачьих формированиях Южной Украины в конце ХVІІІ – ХІХ в. / Елена Бачинская // Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. – Т. 7. – Велико Търново: Университетско издателство «Св. св. Кирил и Методий», 2000. – С. 283 – 286.

2. Белова Е. В. Миграционная политика на Юге Российской империи и переселение болгар в Новороссийский край и Бессарабию (1751 – 1871 гг.) / Елена Владимировна Белова. – М.: РГОТУПС, 2004. – 230 с.

3. Бернштейн С. Б. Основные этапы переселения болгар в Россию в ХVІІІ – ХІХ веках / Самуил Борисович Бернштейн // Советское славяноведение. – 1980. – №1. – С. 42–59.

4. Грек И. Ф. 1812 – поворотный год в истории Буджака и «задунайских переселенцев» / И. Ф. Грек, Н. Д. Руссев. – Кишинев: Stratum Plus, 2011. – 142 [16] с.

5. Грек И. Ф. Българите от Украина и Молдова. Минало и настояще / И. Ф. Грек, Н. Н. Червенков. – София: Христо Ботев, 1993. – 296 с.

6. Державин Н. С. Болгарские колонии в России (Таврическая, Херсонская и Бессарабская губернии). Материалы по славянской этнографии / Николай Севастьянович Державин. – София: Мартилен, 1991. – 260 с.

7. Защук А. И. Статистика и этнография Бессарабской области / Александр Иосифович Защук //

Записки Одесского общества истории и древностей. – 1863. – Т. V. – С. 491 – 586.

8. Зеленчук В. С. Население Бессарабии и Приднестровья в ХІХ в.: (Этнические и социально-демографические процессы) / Валентин Степанович Зеленчук. – Кишинев: Штиинца, 1979. – 287 с.

9. История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Одесская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1978. – 865 с.

10. Кабузан В. М. Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья (конец ХVІІІ – первая половина ХІХ в.) / Владимир Максимович Кабузан. – Кишинев: Штиинца, 1974. – 157 с.

11. Казанджиев Г. Преселение на българии в Бессарабия. 1765 – 1878 г. / Георги Казанджиев. – Добрич: Издателство «Матадор 74», 2011. – 248 с.

12. Калчев К. К. Българската етническа общност в Бессарабия (ХІХ – ХХ в.). Възникване, развитие, принос в общонационалните процеси / Калчо Костов Калчев. – Велико Търново: Университетско издателство «Св. св. Кирил и Методий», 2009. – 263 с.

13. Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (далі – КУІА). – Ф. 1. Аккерманская городская управа. – Оп. 1. – Спр. 48. Указ Бессарабского областного правительства о составлении списков

болгар, живущих в округах и городах Бессарабии (26 февраля 1821 г.). – 7 арк.

14. КУИА. – Ф. 93. Сельский приказ колонии Болград. – Оп. 1. – Спр. 16. Приказы окружного старшины о причислении к колонии Болград колонистов, прибывших из-за Дуная. (2 марта – 7 июля 1832 г.). – 12 арк.

15. КУИА. – Ф. 93. Сельский приказ колонии Болград. – Оп. 1. – Спр. 21. Приказы Измаильского окружного приказа о причислении к болгарским колонистам новых переселенцев (5 марта – 2 августа 1833 г.) – 39 арк.

16. КУИА. – Ф. 93. Сельский приказ колонии Болград. – Оп. 1. – Спр. 32. Приказы Измаильского окружного приказа о возвращении новых переселенцев на прежнее место жительства за границу (17 апреля – 4 декабря 1834 г.). – 32 арк.

17. Лашков Н. В. Бессарабия: К столетию присоединения к России. 1812 – 1912 гг.: Географическое и историко-статистическое обозрение состояния края / Николай Васильевич Лашков. – Кишинев: Тип. Бессарабского губернского правления, 1912. – 231 с.

18. Машкін О. М. Іноземці в соціально-економічному житті України кінця XVIII – першої половини XIX ст. / Олександр Миколайович Машкін. – К.: Інститут історії НАН України, 2008. – 450 с.

19. Мещерюк И. И. Переселение болгар в Южную Бессарабию. 1828 – 1834 гг. Из истории развития русско-болгарских дружеских связей / Иван Иванович Мещерюк. – Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1965. – 206 с.

20. Мещерюк И. И. Социально-экономическое развитие болгарских и гагаузских сел в Южной Бессарабии (1808–1856 гг.) / Иван Иванович Мещерюк. – Кишинев: Редакционно-издательский отдел Академии наук Молдавской ССР, 1970. – 341 с.

21. Південна Бессарабія (кінець XVIII–XIX ст.): навчально-методичний посібник / Л. Ф. Циганенко, О. М. Лебеденко, А. В. Дізанова та інші; під ред. Л. Ф. Циганенко. – Ізмаїл: «СМИЛ», 2011. – 216 с.

22. Под стягом России: [сборник архивных документов] / Сост., примеч. А. А. Сазонова, Г. Н. Герасимовой, О. А. Глушковой, С. Н. Кистерева. – М.: Русская книга, 1992. – 432 с, 16 л. ил.

23. Полное собрание законов Российской империи, с 1649 года: [Собрание 1-е. С 1649 по 12 декабря 1825 г.]: [в 45 т.]. – СПб: Тип. II Отд-ния Собств. Е.И.В. канцелярии, 1830–1851. – Т. 36: 1819. – СПб, 1830. – 735 с.

24. Потрашков А. С. К вопросу о формировании национальных болгарских частей в составе молдавской армии (1806 – 1812 гг.) / Андрей Сергеевич Потрашков // Дриновський збірник. – Т. 2. – Харків-Софія: Академічне вид-во ім. проф. Марина Дринова, 2008. – С. 155 – 162.

25. Скальковский А. А. Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае / Аполлон Александрович Скальковский. – Одесса: В Типографии Т.Неймана и К, 1848. – 145 с.

26. Титоров И. Българите в Бессарабия / Иов Титоров. – София: Печ. на Г. А. Ножаров, 1903. – 343 с.

Виктор Дроздов

Болгарская колонизация Южной Бессарабии в конце XVIII – в первой трети XIX вв.

В статье раскрыты этапы и особенности колонизации болгарскими Южной Бессарабии в конце XVIII – в первой трети XIX вв., проанализирована политика российского правительства в отношении болгар-переселенцев.

Ключевые слова: болгарская колонизация, Южная Бессарабия, задунайские переселенцы, болгарские поселения.

Victor Drozdov

The Bulgarian colonization of Southern Bessarabia at the end of the XVIII – the first third of the XIX century

The stages and the characteristics of the Bulgarian colonization of Southern Bessarabia at the end of the XVIII – the first third of the XIX century were developed, the Russian Government's policy towards the Bulgarian settlers was analyzed in the article.

Key words: Bulgarian colonization, Southern Bessarabia, Trans-Danube settlers, Bulgarian settlement.